Мамлакатимизда танланган тараққиёт модели, иқтисодиётни ислоҳ этиш, модернизациялаш ва диверсификация қилиш бўйича пухта ўйланган ана шу сиёсат бугунги кунда ўз самарасини бермоқда

ДОЛЗАРБ МАВЗУ

ИҚТИСОДИЙ ТАРАҚҚИЁТНИНГ МУСТАҲКАМ ЗАМИНИ

Бугунги кунда дунё мамлакатларининг молиявий институтлари, банклари ва суғурта бозорларига зарба берган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози капитални жойлаштириш, талаб ва халқаро савдо ҳажмининг кескин камайишига сабаб бўлиб, бу ўз навбатида иқтисодиётнинг реал сектори ва саноат ишлаб чиқариш ҳажми ҳамда бандлик даражасининг қисқаришига, айниқса, ижтимоий муаммолар юзага келишига сабаб бўлмоқда.

Ўзбекистон учун ҳам глобаллашув жараёнининг иштирокчиси сифатида дунё бозорларида экспорт нархларининг пасайиши туфайли инқирознинг салбий таъсири бўлмайди деган хулосалар ўринли эмас. Ҳар томонлама ўйланган иқтисодий сиёсат, хусусан, иқтисодиётнинг ташқи қисқа муддатли кредитларга боғланмаганлиги, савдо балансининг ижобий сальдоси ва ички талабнинг ривожланиши ҳисобига инқирознинг мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳолатига таъсири имкон қадар паст даражага туширилди.

Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг таъсирини камайтириш ва оқибатларининг олдини олиш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар ҳамда инқироздан сўнг янада кучли, барқарор, мутаносиблашган ва рақобатбардош иқтисодиётни яратиш имконини берувчи аниқ йўл-йўриқлар давлатимиз раҳбарининг **«Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари»** асарида чуқур таҳлиллар ва амалий хулосалар асосида белгилаб берилди.

Юртбошимиз Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 16 йиллигига бағишланган йиғилишда жаҳонда рўй бераётган инқирозга қуйидагича таъриф бердилар: "Бу инқироз Америка Қўшма Штатларида ипотекали кредитлаш тизимида рўй берган танглик ҳолатидан бошланди. Сўнгра бу жараённинг миқёси кенгайиб, йирик банклар ва молиявий тузилмаларнинг ликвидлик, яъни тўлов қобилияти заифлашиб, молиявий инқирозга айланиб кетди. Дунёнинг етакчи фонд бозорларида энг йирик компаниялар индекслари ва акцияларининг бозор қиймати ҳалокатли даражада тушиб кетишига олиб келди. Буларнинг барчаси, ўз навбатида, кўплаб мамлакатларда ишлаб чиқариш ва иқтисодий ўсиш суръатларининг кескин пасайиб кетиши билан боғлиқ ишсизлик ва бошқа салбий оқибатларни келтириб чиқарди".

Шунингдек, давлатимиз раҳбари бутун дунёни қамраб олаётган молиявий-иқтисодий инқирознинг сабаблари ва оқибатлари ҳамда ундан чиқиш борасида ўзиларнинг қуйидаги хулосаларини бердилар:

биринчидан, молия-банк тизимидаги инқироз жараёнлари деярли бутун дунёни қамраб олаётгани, рецессия ва иқтисодий пасайишнинг муқаррарлиги, инвестициявий фаоллик кўламининг чекланиши, талаб ва халқаро савдо ҳажмининг камайиши, шунингдек, жаҳоннинг кўплаб мамлакатларига таъсир кўрсатадиган жиддий ижтимоий талафотлар содир бўлиши муқаррарлиги ўз тасдиғини топмоқда;

иккинчидан, авж олиб бораётган глобал молиявий инқироз жаҳон молия-банк тизимида жиддий нуқсонлар мавжудлиги ва ушбу тизимни тубдан ислоҳ қилиш зарурлигини кўрсатди. Айни вақтда бу инқироз асосан ўз корпоратив манфаатларини кўзлаб иш юритиб келган, кредит ва қимматбаҳо қоғозлар бозорларида турли спекулятив амалиётларга берилиб кетган банклар фаолияти устидан етарли даражада назорат йўқлигини ҳам тасдиқлади;

учинчидан, молиявий-иқтисодий инқирознинг ҳар қайси давлатдаги миқёси, кўлами ва оқибатлари қандай бўлиши кўп жиҳатдан бир қанча омиллардан келиб чиқади. Бу аввало, ана шу давлатнинг молия-валюта тизими нечоғлик мустаҳкам эканига, миллий кредит институтларининг қай даражада капиталлашуви ва ликвидлиги (тўлов имконига), уларнинг чет эл ва корпоратив банк тузилмаларига қанчалик қарам эканига, шунингдек, олтин-валюта захирасининг ҳажми, хорижий кредитларни қайтариш қобилияти ва пировард натижада, мамлакат иқтисодиётининг барқарорлик, диверсификация ва рақобатга бардошлик даражасига боғлиқ;

тўртинчидан, жаҳон молиявий инқирозидан имкон қадар тез чиқиш, унинг оқибатларини енгиллаштириш кўп жиҳатдан ҳар қайси давлат доирасида ва умуман, дунё ҳамжамияти миқёсида қабул қилинаётган чора-тадбирларнинг қанчалик самарадорлигига, уларнинг бир-бири билан уйғунлигига боғлиқ.

Мутахассислар томонидан юзага келган мураккаб молиявий-иқтисодий вазиятнинг асосий сабаблари сифатида инвестицион банкларнинг капиталига қўйилган норматив талабларнинг пасайтириб юборилиши, ипотека кредитлари бериш талабларининг асоссиз бўшаштириб юборилганлиги, айрим мамлакатлар марказий банклари томонидан фоиз ставкаларининг ҳаддан ташқари камайтирилиши ҳамда давлат бошқарувида иқтисодиётни, айниқса, унинг нореал секторини тартибга солиш ва назорат қилиш ҳаддан ташқари сусайганлиги ва бошқалар қайд этилмоқда.

Мамлакатимизда иқтисодиётни модернизациялаш ва ислоҳ қилишнинг изчил ва босқичма-босқич амалга оширишнинг ўзига хос модели жаҳонда юзага келган молиявий-иқтисодий инқироз шароитида ўзининг нақадар тўғри эканлигини намоён этмоқда. Мустақилликнинг илк йилларида бозор иқтисодиётига ўтишнинг ижтимоий йўналтирилган, тартибга солинувчи шаклини танлаб, шунга мос равишда стратегик вазифаларимиз белгилаб олинди.

Мамлакатимизда барқарор ва самарали иқтисодиётни шакллантириш борасида амалга ошириб келинаётган ислоҳотлар бугунги кунда ўзининг натижаларини намоён этмоқда. Жумладан, қисқа вақт ичида иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, аҳоли даромадларининг ўсишини таъминлаш, самарали ташқи савдо ҳамда инвестиция жараёнларини кучайтириш, қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасини барқарор ривожлантириш, банк-молия тизими фаолиятини мустаҳкамлашда аҳамиятли ютуқлар қўлга киритилди. Бунда, албатта, Юртбошимиз томонидан ишлаб чиқилган Ўзбекистонда бозор муносабатларига ўтишнинг беш тамойили ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлди.

Мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш стратегиясининг пухта ишлаб чиқилганлиги, иқтисодий ислоҳотларнинг мақсад ҳамда вазифалари, уларни амалга ошириш йўлларининг аниқ, тўғри белгиланганлиги ютуқ ва марраларнинг салмоқли бўлишига имкон яратди.

Жаҳон молиявий иқтисодий инқирози таъсири оқибатларининг мураккаблигига қарамай, 2008 йилда мамлакатда нафақат иқтисодиётнинг барқарор фаолият кўрсатишини, балки унинг юқори суръатдаги ўсишини таъминлашга эришилди. Ялпи ички маҳсулотнинг ўсиши 9 фоизни, саноатда бу кўрсаткич 12,7, қишлоқ хўжалигида 4,5, қурилишда 8,3, истеъмол товарлари ишлаб чиқаришда 17,7, чакана савдода 17,2, хизматлар кўрсатишда 21,3 фоизга ўсган. 2009 йилнинг биринчи ярим йиллигида ҳам ялпи ички маҳсулотнинг 8,2 фоизга ўсиши таъминланди.

Юқоридагилар билан бир қаторда миллий бойликларимизни асраб-авайлаш, улардан самарали фойдаланиш эвазига мустақил молиявий сиёсат юритиш имконини берувчи манбалар шакллантирилди.

Мустақилликнинг илк йилларидан солиқ-бюджет сиёсатини амалга оширишда асосий устувор йўналиш этиб аҳолининг реал даромадларини ошириш, бюджет харажатларининг ижтимоий йўналтирилганлигини кучайтириш солиқ ставкаларини унификациялаш ҳамда пасайтириб бориш ва солиқ солиш базасини такомиллаштиришда иқтисодий чораларни кўриш орқали солиқ тушумларини ошириб бориш, иқтисодиётда солиқ юкини камайтириш орқали барқарор иқтисодий ривожланишни таъминлаш белгиланди.

Бюджет даромадлари ва харажатлари мутаносиблашди, унинг тақчиллиги бир фоиздан ошириламаяпти, охирги йилларда эса Давлат бюджетининг профицит билан ижро этилаётгани ҳам бунинг яққол далилидир.

2009 йилда бюджет харажатларининг 56,5 фоизи ижтимоий соҳага йўналтирилиши кўзда тутилмоқда. Жаҳон амалиётида таълим соҳаси харажатлари ялпи ички маҳсулотга нисбатан 3-5 фоизни ташкил этса, Ўзбекистонда ушбу кўрсаткич 12 фоиздан ортиқ бўлмоқда. Охирги олти йилда 1742 та замонавий умумтаълим мактаблари, академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежлари бунёд этилди. Уларда 5 миллиондан ортиқ ўқувчи таҳсил олмоқда.

Нафақалар, моддий ёрдамга муҳтож оилаларни қўллаб-қувватлашга сарфланадиган харажатлар ялпи ички маҳсулотга нисбатан 2008 йилда 1,7 фоизни ташкил этган бўлса, 2009 йилда ушбу кўрсаткич 2,2 фоиз бўлиши кўзда тутилган.

Дарҳақиқат, солиқ сиёсатида амалга оширилаётган тизимли ислоҳотлар натижасида охирги ўн йилда даромад (фойда) солиғи **4 бараварга** камайди, кичик бизнес субъектларидан олинадиган ягона солиқ тўлови **3 йилда 2 бараварга** камайганлигининг шоҳидимиз. Шу билан бирга, охирги ўн йилда даромад (фойда) солиғи 35 фоиздан 10 фоизгача туширилди, ягона ижтимоий тўлов 40 фоиздан 24 фоизга, кичик бизнес субъектларидан олинадиган ягона солиқ тўлови 7–8 фоизгача камайтирилди. Ушбу даврда умумий солиқ юки 40 фоиздан 22,4 фоизга камайди.

Бундай ёндашув бизнес фаолиятининг самарадорлигини оширишга, айниқса, солиқ имтиёзлари ҳисобига олинган қўшимча даромадлар корхоналарнинг айланма маблағларини кўпайтиришга, ишлаб чиқаришни ривожлантиришга ва модернизация қилишга ҳамда ходимларни қўшимча рағбатлантиришга кенг имконият яратди. Айни вақтда тижорат банклари активларининг диверсификацияси таъминланди, кўчмас мулк бозорига спекулятив капитал киришининг олди олинди ва энг асосийси, банк тизимининг соғломлигига эришилди.

Мамлакатда молиявий-иқтисодий, бюджет, банк-кредит тизимлари, шунингдек, иқтисодиётнинг реал сектори корхоналари ва тармоқларининг барқарор ҳамда узлуксиз ишлашини таъминлаш учун етарли даражада мустаҳкам захиралар яратилганлигини ва зарур ресурслар базаси барпо этилганлигини таъкидлаш жоиз.

Республикамиз иқтисодий сиёсатида қисқа муддатли спекулятив кредитлардан воз кечилиб, чет эл инвестицияларини узоқ муддатларга, имтиёзли фоиз ставкалари бўйича жалб этиш йўлга қўйилди. 2008 йилда 1,5 миллиард АҚШ доллари миқдорида хорижий инвестициялар ўзлаштирилди, уларнинг 70 фоизи тўғридан-тўғри жалб қилинадиган инвестициялар улушига тўғри келади.

Мамлакатимизда танланган тараққиёт модели, иқтисодиётни ислоҳ этиш, модернизациялаш ва диверсификация қилиш бўйича пухта ўйланган ана шу сиёсат бугунги кунда ўз самарасини бермоқда ва уни бугун жаҳон ҳамжамияти эътироф этмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, бугун юртимизда амалга оширилаётган чора-тадбирлар жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози шароитларида ҳам реал сектор корхоналарининг барқарор ишлашини, иқтисодиётнинг муттасил ва мутаносиб ўсишини таъминлаш ҳамда шу асосда мамлакатимизни янада барқарор ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш ва аҳоли турмуш даражасини ошириш вазифаларини тизимли, изчил ҳал этиш имконини бермоқда.

Абдурашид ТЎХТАБОЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси депутати.